

بررسی آثار مسئولیت مدنی پیمانکاران و شهرداری با تاکید بر ظرف زمانی مسئولیت پیمانکاران به جبران خسارت ناشی از پروژه های شهری

بهروز طالبی

کارشناسی مهندسی عمران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی آثار مسئولیت مدنی پیمانکاران و شهرداری با تاکید بر ظرف زمانی مسئولیت پیمانکاران به جبران خسارت ناشی از پروژه های شهری انجام شد. روش تحقیق کتابخانه ای با استفاده از کتب و مقالات و پایان نامه ها انجام گرفت. نتایج نشان داد ظرف زمانی مسئولیت پیمانکاران به جبران خسارت ناشی از پروژه های شهری شامل ظرف زمانی مسئولیت در قراردادهای عمرانی و نگه داشت می شود که هر کدام به طور مفصل توضیح داده شدند.

واژه های کلیدی: مسئولیت، پیمانکار، ظرف زمانی، پروژه های شهری

مقدمه

مسئولیت مدنی پیمانکاران و شهرداری‌ها به عنوان دو نهاد کلیدی در فرآیند توسعه و اجرای پروژه‌های شهری، موضوعی است که در سال‌های اخیر به دلیل افزایش ساخت و سازها و پروژه‌های عمرانی، توجه بیشتری را به خود جلب کرده است. با توجه به رشد سریع شهرنشینی و نیاز به زیرساخت‌های مناسب، پیمانکاران به عنوان مجریان پروژه‌ها و شهرداری‌ها به عنوان نهادهای ناظر و مسئول، نقش حیاتی در تأمین کیفیت و ایمنی پروژه‌ها ایفا می‌کنند. با این حال، وقوع تخلفات و خسارات ناشی از پروژه‌های شهری، چالش‌های جدی را به وجود می‌آورد که نیازمند بررسی دقیق و جامع است. مسئولیت مدنی به معنای الزام یک شخص به جبران خسارت ناشی از عمل یا ترک عمل غیرقانونی است. در این راستا، پیمانکاران و شهرداری‌ها ممکن است به دلیل عدم رعایت استانداردها، نقص در طراحی یا اجرای پروژه، یا عدم توجه به الزامات قانونی، مسئول جبران خسارات وارده به شهروندان و محیط زیست شوند. این مسئولیت می‌تواند شامل خسارات مالی، جانی و زیست‌محیطی باشد که در نتیجه پروژه‌های شهری به وجود می‌آید. یکی از جنبه‌های مهم در این زمینه، ظرف زمانی مسئولیت پیمانکاران است. این موضوع به تعیین مدت زمان قانونی برای طرح دعوی و جبران خسارات ناشی از تخلفات پیمانکاران مربوط می‌شود. در بسیاری از موارد، عدم آگاهی شهروندان از حقوق خود و همچنین عدم شفافیت در فرآیندهای قانونی، می‌تواند منجر به از دست رفتن فرصت‌های جبران خسارت شود. بنابراین، بررسی دقیق و جامع این موضوع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این مقاله به تحلیل آثار مسئولیت مدنی پیمانکاران و شهرداری‌ها با تأکید بر ظرف زمانی مسئولیت پیمانکاران در جبران خسارت ناشی از پروژه‌های شهری می‌پردازد. در این راستا، به بررسی قوانین و مقررات مربوطه، چالش‌ها و فرصت‌های موجود، و تأثیرات این مسئولیت بر کیفیت پروژه‌های شهری و حقوق شهروندان خواهیم پرداخت. هدف از این تحقیق، ارائه یک دیدگاه جامع و تحلیلی درباره‌ی مسئولیت مدنی پیمانکاران و شهرداری‌ها و اهمیت آن در ارتقاء کیفیت ساخت و سازها و حفاظت از حقوق شهروندان است. با توجه به پیچیدگی‌های موجود در این حوزه، امید است که نتایج این پژوهش بتواند به بهبود فرآیندهای نظارتی و افزایش آگاهی عمومی در زمینه حقوق و مسئولیت‌ها کمک کند.

تأثیر مسئولیت مدنی پیمانکاران و شهرداری‌ها بر کیفیت پروژه‌های شهری

تأثیرات مسئولیت مدنی پیمانکاران و شهرداری‌ها بر کیفیت پروژه‌های شهری و حقوق شهروندان به‌طور مستقیم و غیرمستقیم قابل مشاهده است. این مسئولیت نه تنها به عنوان یک ابزار قانونی برای جبران خسارات عمل می‌کند، بلکه به عنوان یک عامل انگیزشی برای بهبود کیفیت و استانداردهای اجرایی پروژه‌ها نیز عمل می‌کند.^۱

اولین تأثیر مهم مسئولیت مدنی بر کیفیت پروژه‌های شهری، ایجاد انگیزه برای پیمانکاران در رعایت استانداردهای فنی و ایمنی است. زمانی که پیمانکاران از عواقب قانونی ناشی از تخلفات خود آگاه باشند، تمایل بیشتری به رعایت الزامات قانونی و فنی خواهند داشت. این موضوع می‌تواند به کاهش حوادث و خسارات ناشی از پروژه‌ها کمک کند و در نتیجه، کیفیت نهایی پروژه‌های شهری را افزایش دهد.

دومین تأثیر، افزایش شفافیت و پاسخگویی در فرآیندهای اجرایی است. مسئولیت مدنی موجب می‌شود که پیمانکاران و شهرداری‌ها نسبت به عملکرد خود پاسخگو باشند و در صورت بروز مشکلات، به سرعت اقدام به جبران خسارات کنند. این

^۱ شاهی رو، رضا، تحلیل حقوقی مسئولیت مدنی شهرداری‌ها در جبران خسارت‌های ناشی از اجرای طرح‌های عمرانی، چهارمین همایش بین‌المللی وکالت، حقوق و علوم انسانی، همدان، ۱۴۰۳.

شفافیت نه تنها به اعتماد عمومی کمک می‌کند، بلکه موجب افزایش مشارکت شهروندان در فرآیندهای نظارتی و تصمیم‌گیری‌های شهری می‌شود.

سومین تأثیر، حفاظت از حقوق شهروندان است. با وجود مسئولیت مدنی، شهروندان می‌توانند به راحتی حقوق خود را پیگیری کنند و در صورت بروز خسارت، از طریق مراجع قانونی اقدام کنند. این موضوع به شهروندان این امکان را می‌دهد که در برابر تخلفات و نواقص پروژه‌های شهری ایستادگی کنند و از حقوق خود دفاع کنند.

در نهایت، مسئولیت مدنی می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی شهری منجر شود. با افزایش کیفیت پروژه‌ها و کاهش تخلفات، شهروندان از خدمات عمومی بهتری بهره‌مند خواهند شد و این موضوع به ارتقاء سطح رضایت عمومی و کیفیت زندگی در شهرها کمک می‌کند. به طور کلی، تأثیرات مسئولیت مدنی پیمانکاران و شهرداری‌ها بر کیفیت پروژه‌های شهری و حقوق شهروندان، نشان‌دهنده اهمیت این موضوع در ایجاد یک محیط شهری پایدار و ایمن است.^۱

ظرف زمانی مسئولیت پیمانکاران به جبران خسارت ناشی از پروژه‌های شهری

اغلب وظایف اجرایی شهرداری‌ها به وسیله پیمانکاران و مطابق شرایط عمومی پیمان انجام می‌پذیرد. شهرداری‌ها قراردادهای مختلفی را منعقد می‌نمایند که غالباً الحاقی بوده و پیمانکار حق تغییر مفاد آن را ندارد. با این وجود اگر بخواهیم تقسیم بندی کلی از قراردادهای پیمان ارائه بدهیم باید قراردادهای شهرداری را به قراردادهای (۱) عمرانی و (۲) نگه داشت یا خدمات عمومی تقسیم بنماییم.

حال در این گفتار سعی بر این داریم تا قلمرو زمانی مسئولیت پیمانکار به جبران خسارت را در هر یک از قراردادهای فوق مورد بررسی قرار بدهیم.

ظرف زمانی مسئولیت در قراردادهای عمرانی

از نظر کلی و بر اساس قواعد عمومی قراردادها هر قراردادی در سه حالت ممکن خاتمه یابد. اولین حالت انقضا در قراردادهای مدت دار است و دومین حالت خاتمه قرارداد انجام موضوع قرارداد و سومین آن انحلال قرارداد است.

در قراردادهای مربوط به طرح‌های عمرانی و در مجموع قراردادهایی که بر طبق شرایط عمومی پیمان منعقد می‌گردند انجام موضوع یکی از طرق معمولی خاتمه قرارداد است در شرایط عمومی پیمان عنوان و ماده خاصی که صراحتاً ناظر بر خاتمه قرارداد به دلیل انجام موضوع باشد وجود ندارد اما از مواد ۳۹ الی ۴۰ شرایط عمومی پیمان ناظر بر چگونگی تحویل موقت و تشریفات خاتمه قرارداد و تضمین می‌باشد مطابق شرایط عمومی پیمان تشریفات خاتمه قراردادهای عمرانی دو مرحله بوده که عبارت است از:

مرحله اول: تحویل موقت و شروع دوره تضمین

مرحله دوم: تحویل قطعی.

۱- تحویل موقت مطابق ماده ۳۹ شرایط عمومی پیمان پس از آنکه عملیات موضوع پیمان تکمیل گردید و کار آماده بهره برداری شد پیمانکار از مهندس مشاور تقاضای تحویل موقت میکند و در صورت تایید این درخواست از سوی مهندس مشاور

^۱ سلطانی نژاد، زهرا؛ صباحی، معین، مسئولیت مدنی شهرداری‌ها در پروژه‌های شهری با تأکید بر حقوق خصوصی افراد، همایش مجازی آموزش و پژوهش شهرداری‌های استان کرمان، کرمان، ۱۳۹۹.

وی ضمن تعیین تاریخ آمادگی کار برای تحویل موقت تقاضای تشکیل هیئت تحویل موقت را از کارفرما می نماید کارفرما ملزم است مقدمات تحویل را به گونه ای فراهم آورد که هیئت تحویل موقت حداکثر ظرف ۲۰ روز از تاریخ تایید آمادگی کار توسط مهندس مشاور بتوانند در محل حاضر و برای تحویل موقت اقدام نمایند.

مطابق شرایط عمومی پیمان هیئت سه نفر شامل نمایندگان کارفرما و مهندس و پیمانکار است که در پروژه های شهرداری کارشناس و رئیس واحد HSE منطقه یا سازمان نیز جزء این هیئت تحویل موقت خواهد بود. با نظر اعضای هیئت آزمایش های لازم در محل انجام و نتایج آن در صورت مجلس تحویل موقت قید می شود. اگر هیئت تحویل موقت یا کارشناسان واحد HSE عیب و نقصی در کار مشاهده کنند اقدام به تنظیم صورت مجلس تحویل موقت با تعیین مطلبی برای رفع نقص می کنند.^۱

پس از اعلام رفع نقص توسط پیمانکار مهندس مشاور به اتفاق کارشناس واحد HSE از عملیات بازدید و اگر عیب و نقصی باقی نمانده باشد صورت مجلس تحویل موقت و گواهی رفع نقص به امضاء هیئت تحویل موقت تنظیم و برای کارفرما ارسال تا پس از تایید کارفرما به پیمانکار ابلاغ شود تاریخ تحویل موقت، تشکیل هیئت و تحویل کار به کارفرما است که در صورت مجلس تحویل موقت درج می شود. تحویل موقت در حقوق و تکالیف طرفین دارای آثاری است که مهمترین آن شروع دوره تضمین می باشد در طرحهای عمرانی دوره تضمینی جهت اطمینان از کار پیمانکار به تناسب کار تعیین می شود تاریخ شروع دوره تضمین تاریخ تحویل کار بدون نقص به کارفرما است مستفاد از تبصره ۲ ماده ۱۳ قانون کار فاصله ی زمانی تحویل موقت تا تحویل قطعی یا به بیان دیگر دوره تضمین نباید کمتر ۴۵ روز باشد.

بنابراین حداقل دوره تضمین ۴۵ روز و حداکثر آن متناسب با نوع کار میباشد که توسط کارفرما تعیین می گردد. اگر در دوره تضمین معایب و نقایصی در کار مشاهده گردد که ناشی از کار پیمانکار باشد پیمانکار مکلف است که آن معایب را به هزینه خود رفع کند برای این منظور کارفرما مراتب را با ذکر معایب و نقایص و محل آنها به پیمانکار ابلاغ می کند و پیمانکار باید ظرف ۱۵ روز از ابلاغ کارفرما شروع به رفع معایب و نقایص کند. چنانچه در این مدت ۱۵ روزه خسارتی به شهروندی وارد آید که سبب آن همان عیب ابلاغ شده به پیمانکار بوده باشد. پیمانکار مکلف به جبران خسارت خواهد بود. در صورت امتناع پیمانکار به رفع عیب در مهلت ۱۵ روز کارفرما معایب را رفع نموده و هزینه آن را به اضافه ۱۵ درصد از محل تضمین حسن انجام کار برداشت خواهد کرد. بنابراین اگر بعد از مهلت ۱۵ روز خسارتی به شهروند وارد آید شهرداری مکلف به جبران خسارت خواهد بود. چرا که با امتناع پیمانکار از رفع عیب این تکلیف به موجب شرایط عمومی پیمان به عهده شهرداری خواهد بود. ۲- تحویل قطعی در پایان دوره تضمین کارفرما با تقاضای پیمانکار و تایید مهندس مشاور، اعضای هیئت تحویل قطعی و تاریخ تشکیل آن را تعیین و به پیمانکار ابلاغ میکند. هیئت تحویل موقت چنانچه در بازدید از کارها عیب و نقصی از کار مشاهده ننماید موضوع پیمان تحویل قطعی میگردد و بی درنگ صورت مجلس برای کارفرما ارسال می شود سپس کارفرما تصویب تحویل قطعی را به پیمانکار ابلاغ می نماید. از این تاریخ پیمانکار دیگر مسئول جبران خسارت ناشی از پروژه تحویل داده شده نخواهد بود. شهرداری به عنوان کارفرمای طرح از تاریخ اتمام عملیات عمرانی در سه مرحله به بررسی وضعیت ایمنی پروژه خواهد پرداخت: ۱- پیش از تحویل موقت ۲ دوره تضمین - پیش از تحویل قطعی چنانچه در هر یک از مراحل فوق معایب و نقایصی رویت گردد کتبا به پیمانکار ابلاغ شده و پیمانکار نیز اقدام به رفع آن خواهد کرد. بنابراین ابلاغ تحویل قطعی

^۱ امامی، استوار سنگری، محمد کوروش حقوق اداری جلد دوم میزان، ۱۳۹۶، ص ۲۷۶

به پیمانکار از سوی شهردار منطقه (کارفرما) نوعی تایید ضمنی ایمنی و صحت پروژه بوده و از این تاریخ پیمانکار هیچگونه مسئولیتی در برابر خسارت ناشی از پروژه را نخواهد داشت.^۱

ظرف زمانی مسئولیت در قراردادهای نگه داشت و خدمات عمومی

در قراردادهای ناظر بر ارائه خدمات عمومی یا نگه داشت معمولاً انجام موضوع در مدت معین موضوعیت دارد و لذا انجام موضوع به عنوان ملاک پایان قرار محسوب نخواهد شد بلکه مبنای پایان قرارداد انقضای موضوع است.

از ابتدای طرح نظریه خدمات عمومی خدمات عمومی با ابهام مفهومی مواجه بوده و ملاک ماهوی تمیز آن حداقل در عرصه عمل مشخص نبوده است. در چنین شرایطی دکترین حقوقی نظریه کارکرد عمومی را با هدف حمایت از حقوق اساسی شهروندان و انتظارات موجه آنها مطرح کردند. طبق این نظریه گذشته از خدمات عام المنفعه ای که مستقیماً توسط دولت ارائه میشوند خدماتی که توسط بخش خصوصی ارائه میشوند نیز خدمت عمومی به حساب می آید. مطابق نظریه فوق خدمات عمومی عبارت است: مبادرت به خدمتی که به سود عمومی منتهی می شود.^۲

شهرداری یکی از مراجع ارائه خدمات عمومی به شهروندان است. به موجب ماده ۵۵ قانون شهرداری حوزه فعالیت شهرداری در ارائه خدمات عمومی گسترده بوده که به همین علت شهرداریها با انعقاد قرارداد نگه داشت یا خدمات یا پیمانکاران بسیاری از این وظایف را بر دوش پیمانکاران قرار می دهند.

قراردادهای پیمان با موضوع نگه داشت یا خدمات عمومی مدت دار بوده و در اغلب موارد برای مدت یک الی دو سال منعقد می گردد. در طول این مدت پیمانکاران موظف به نگه داری با ارائه خدمات عمومی مطابق شرایط قرارداد پیمان می باشند. به عنوان مثال شهرداریها تجهیز و نگهداری از پارکهای عمومی و فضای سبز در سطح شهرها طی قرارداد یکساله به پیمانکاران واگذار می نمایند. بعد از انقضای مدت یکساله قرارداد پیمانکار خاتمه یافته و با برگزاری مناقصه جدید نگه داری از پارک را به پیمانکار دیگری میسپارند. بنابراین قراردادهای پیمان با موضوع نگه داشت یا خدمات با انقضا مدت خاتمه می یابد.

شرایط عمومی پیمان ناظر بر قراردادهای عمرانی بوده و قواعدی راجع به قراردادهایی که با انقضا مدت خاتمه می یابد ندارد. در قراردادهای عمرانی و قراردادهایی که هدف اصلی از انجام یک موضوع خاص است تعیین مدت برای تعیین مهلت زمانی برای اجرای موضوع قرارداد و پیش بینی مکانیسم حقوقی است که جهت تضمین رعایت مدت قرارداد و آثاری که عدم رعایت مدت میتواند در پی داشته باشد اما در قراردادهای نگه داشت یا خدماتی مدت موضوعیت داشته و با انقضا مدت قرارداد خاتمه می یابد.

در قراردادهای عمرانی با اتمام عملیات اجرایی پروژه تا پایان دوره تضمین پیمانکار مسئول جبران خسارت ناشی از پروژه میباشد با این وجود در قراردادهای نگه داشت یا خدماتی مسئولیت پیمانکار به جبران خسارت فقط محدود به زمان جریان قرارداد بوده و با انقضا مدت قرارداد دیگر مسئولیتی به جبران خسارت نخواهد داشت. چنانچه در طول مدت یک الی دو ساله عیب یا نقصی در کار پیمانکار رویت گردد به وسیله واحد HSE به دستگاه نظارت اعلام خواهد شد دستگاه نظارت عیب یا نقص را به پیمانکار ابلاغ خواهد کرد.

^۱ زارعی، نجارزاده، محمد حسین، مفهوم خدمات عمومی و تحول آن در پرتو دکترین کارکرد عمومی فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، دوره ۱۹، شماره

به عنوان مثال چنانچه موضوع پیمان نگه داری از فضای سبز و پارک چیتگر بوده باشد و واحد HSE در یکی از نظارتهای دوره ای خود متوجه ایمن نبودن کابلهای برق پروژکتور اطراف پارک شود فوراً موضوع را به دستگاه نظارت در شهرداری منطقه ۲۲ اعلام خواهد کرد معاونت خدمات شهری و محیط زیست منطقه ۲۲ به عنوان دستگاه نظارت این نقص ایمنی را کتبا به پیمانکار ابلاغ خواهد کرد پیمانکار نیز موظف است نقص را برطرف کرده و مراتب را به دستگاه نظارت اعلام نماید. چنانچه قرارداد خاتمه یابد و به پیمانکار دیگری تحویل داده شود و کودکی در حال بازی با کابل دیگری برخورد نماید و فوت کند پیمانکار قبلی مسئولیتی به جبران خسارت نخواهد داشت. چرا که هنگام تحویل پارک از پیمانکار پیشین پارک توسط واحد HSE بررسی شده و در صورت بروز نقص به پیمانکار بعدی تحویل داده خواهد شد. به بیان دیگر در پروژه های نگه داشت دوره تضمین وجود ندارد و هر پیمانکار فقط در مدت زمان قرارداد مسئول خواهد بود.^۱

^۱ نوروزی، ریحانه و زنده دل طالعی، مریم و سپهرنیا، لیلا، بررسی مسئولیت مدنی شهرداری ها در جبران خسارات ناشی از عملیات عمرانی، سومین کنفرانس ملی و دومین کنفرانس بین المللی حقوق و علوم سیاسی، تهران، ۱۳۹۹.

منابع و مأخذ

۱. امامی، استوار سنگری، محمد کوروش حقوق اداری جلد دوم میزان، ۱۳۹۶.
۲. زارعی، نجارزاده، محمد حسین، مفهوم خدمات عمومی و تحول آن در پرتو دکترین کارکرد عمومی فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، دوره ۱۹، شماره ۵۶، ۱۳۹۶.
۳. سلطانی نژاد، زهرا؛ صباحی، معین، مسئولیت مدنی شهرداری ها در پروژه های شهری با تاکید بر حقوق خصوصی افراد، همایش مجازی آموزش و پژوهش شهرداری های استان کرمان، کرمان، ۱۳۹۹.
۴. شاهی رو، رضا، تحلیل حقوقی مسئولیت مدنی شهرداری ها در جبران خسارت های ناشی از اجرای طرح های عمرانی، چهارمین همایش بین المللی وکالت، حقوق و علوم انسانی، همدان، ۱۴۰۳.
۵. نوروزی، ریحانه؛ زنده دل طالعی، مریم؛ سپهرنیا، لیلا، بررسی مسئولیت مدنی شهرداری ها در جبران خسارات ناشی از عملیات عمرانی، سومین کنفرانس ملی و دومین کنفرانس بین المللی حقوق و علوم سیاسی، تهران، ۱۳۹۹.